

Poëme Breton

DU

Barde Ch. ROLLAND

383

CONCERNANT

LA LOI SUR LES CONGRÉGATIONS

D'an Dud a Iliz !

TRÈS INTÉRESSANT

Ar Wirione penn-da-benn a Talvoudek vit an holl !

En tú ar wirione, gant al labourerien,
He tiskwillin ar Caou em Breiz da virviken !
War hent ar Léddet a vin kavet atao ;
Goaz d'an Drubarderien a goe dindan ma fao !

PRIX : 0 FR. 25

DA BAOTRET STARD BREIZ !

War an ton a gerfot.

I.

Sonn ar penn ! n'heb neuz goad ! a bezomp holl war c'hed ?
Prest da reï deus vo kont, eun taol-chao ! m'ar be red :
An enebour koeêt, divergont a zao c'hoaz
Ag a garfe laket reuveulzi 'sort biskoaz !

Dizorc'hennet bep taol kanfartet an tu-gwenn
A stourm, a frink, a c'hôp ! ag a c'hoari ho fenn !
Daoust a ma veïnt dornet em peb votadego
Deuz c'hoant vit kement-se fonta maest eu hor Bro.

Kement digare fall so mad d'hê, kredit dêc'h,
Vit laket gwall dizurz a bossen em pep lêc'h ;
Rag na gleskont ken tù, ken zorc'hen deïz a noz,
Met gouarn war ar Bobl evel en amzer goz.

Laesomp-hint da youhal ! delc'homp hon troad er pâl ?
N'heffont ket ken a bell, kaer o devo tümpal (?)
Pobl Franz sklaerijennet a neuz lavaret stard
Reï bec'h d'an dud noazus ! d'ar gaouyad, d'an trubard !

Ar Republikanet, benn ma c'haï mad an traou
Oar mad eo red dese disprada naed ar Gaou ;
Gwelet sklaer en eur wech barz em pep doare kam
Vit hellout gant eonðer reï da beb den he zam ;

Rag eur rüm a viskoaz 'oar kement a ardou
Ma hententont beza diskarg a drûajou ;
Ned a beb sort poaniou a kwit a zienez,
Ag a oar brao an tû de n'em denn zioul er maez ?

Vit tremen lost al loe biou genou ar re all
Eun darn deus ijinet eun doare nê ke fall,
A oar digare dont de n'em reï da Zoue (!)
He n'em dennont kempen deuz kargou ar vûe.

Ho micher didalve éo drailla paterio
Kousket ho c'hen sortet war goss kojou goulo
Erren an dud dister, holl dindan ho lezen
Gant lavariou kontroll d'ho bûe penn-da-benu.

Dibabet gant Doue (!) ar Zent (!) ag an Ælez (!)
Golôet deuz traon-krec'h gant brôz ar zantelez (?)
Kristen deuz tud ken flour ma soufje n'em divoall
M'o deuz eur peurz dispar ! war goure ar re-all :

Gwall-heur aman d'ar re a zislar ho c'homjou ?
Barnet 'veffont gante abred d'an Iferniou !?
C'hoaz a voïnt fourgasset kement a ker bihan,
Ma renkont bale zioul, pe ober kofic-moan !

D'ho stâl éo red kredi heb gwelet na kompreñ ;
Senti hep-krosmoli war eonv d'ho gourc'hemen ;
Chom dall, mud a bouzar a gorff ag a speret ;
Mont da c'heûl vel eul' loc, pe credit, pe 'rit ket ?!

Vit kenderc'hel ar bed en eun eveleb stad,
Eo he sao ar re-man kalz skoliou, kredit mad ;
Lêch ve klasket ober deuz paot a deus paotrez
Eur pez kristen diôt ! kluven pe bigodez !

Rak micher beleyen, menêc'h, leanezet,
So diskî d'ar re all ar pez na gredont ket ;
Rak seul-win ma kredo an dud bicherézou
Voïnt aezet da skleja dre ho fri er poullou !

Pep doare divalo deud deuz ho feurz ve mad ;
Ar c'haera traou, barnet, pa voïnt ket deus ho grâd ?
Pa fazi ked ar Pap, kredit deoc'h, hint d'ho zro,
Deuz urz en he hano da ober kement so !?

Douget evit ho c'hoff, 'voïnt ked tapet war vâr ?
Pep rûm en he baroz a ra ar c'hiz a gâr ;
A pa de difennet d'an *tù-all* débri kik,
Teûont da gorfata (!) en *tù-man* da stank *Gwik* ! ? (1)

(1) Limite des Côtes-du-Nord et du Finistère.

Ho c'halon zo distak deuz mad ar bed paour-man !
A velkent he karfen destum holl anezan :
An holl dréo d'hè so mad, ed, amann a kik-sall...
A flemont diganemp o c'hoari mouchik-dall ? !

Destumit da gass d'hè pez a gerfot d'ho zì,
Biken gwennek ne deu deuz ho feurz d'ho c'hini ;
Poagnit holl heb ehan, c'hoejit an dour, ar goad !
Ag hint diwar ho koust er c'heït-se 'raï cher-vad !

Ya ! d'an dud a Ilis kassit a beb sort traou ?
Magit an dud santel evel moc'h lard n'ho c'hraou (!)
Hint a bedo kement evidoc'h deïz a noz (?)
Ma viot digollet eun deïz er baradoz !?!

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •

II.

Kassit ! kassit atao ! peur leugnit d'hè ho yalc'h ?
Birviken voïnt klévet o laret d'eo awalc'h :
Red éo kaout brac'hellou benn derc'hel en he blom
Stâl kement dizeme zo dindan lezen Rom ;

Ho danvez c'haa d'ho c'heûl ebarz er c'hoüenchou,
Lêc'h he frôdont gantan konverz braz avichou ;
Dre n'ho deuz na bugel, heritour na mignon,
He telc'hont da vernia bep-taol madou eston !?

Pa n'ho deuz evel-t-homp bugale da vaga,
Na tad na mam war hent, na trubuill gant netra ;
Pa homp holl o kass d'hè a sort 'deu war he giz,
Sklaer-mad ho deuz eun tû eur c'huz spont ag iskiz !

Ar boan ag al labour atao d'ar memeuz rüm?)
En pâd ma man he ben o vernia, o testum !
A c'hoaz ne fell ked d'hè zikour paë̄ tam gle
A renk pep den gwirion d'he Vro a d'he gontre :

Destum an holl vadou vit kaout eun nerz dispar !
Da zerc'hel ar re all dindan ho zreid, war var !!
Setu eno, tud kaez stad ar bëoyeu iskiz
Kuzet dindan mantel Mam Zantel an Iliz.

Esklamet gant abek deus eun eveleb stad,
Gouarnamant Bro Franz a raez eul lezen vad,
Da reïza ho breuyez, da bleenad ho doare,
Da wel'd sklaer em madou peoyen ken a zoare (!?)

A kerkent garm a trouz ! a kounar en ho c'hereiz !
Evel pa ve an lân em pêvar c'horn a Vreiz (?)
Arabad eo stoka ar biz deuz ho gwiriou,
Dindan boan da veza daonet a bennadou !?

Paotret ho *lien-gronj* a zanz (!) a skrign ho dent !
Goassoc'h vit diaoulien, tam envel ken deuz sent (!)
« Nemet dre nerz, e m'hè na blegfont d'al lezen ! »
Setu an holl skwer-vad ! demeuz ho feiz kristen !...

Koulskoude pep den eony a ped den a faeson
A c'houlen vo laket pep tra en he raezon :
Engali ar re-man vo gwell dîez atao ;
Met ret a vo korda ! pe vez Jabadao ! ?

III.

Barz er chabistr trizek deuz an Ebostelet
Sant Pôl a lavaraez yellen d'ar Romanet :
« Pep den mad a guirion gle beza em pep bro
Doujet er penn kenta d'an holl lezennouzo. »

Met ar re-man harpet ganj eu bagad loeio,
(O deuz pendrôellet ker brao en ho skolio !)
Ra kant mil fout-a-kaer deuz Sant Pôl na zent all !
Dreïst holl lëc'h 'houzont mad neuz c'hoaz nemet tud dall ?

Ar gwall-greden hirie em bro ar Vrëtonet
A zigass Demp memor demeuz ar Chouantet !
Ag eur vez eo gwelet e chomfe Breïz karet
Keit-all en dallente war lerc'h Broyou ar Bed !

Sonjitz en dienez, er bâourente iskiz !
N'eo bed gwech-all hom zud dindan tud a Iliz,
Pa oa an dêog o ren ! an Inkizision !
An esklavaj dre holl ! ar spont em pep kalon !!

Gwelit hirie er Spagn, léc'h man ho zroad er pâl,
Dre holl léc'h heïnt chomet krenv mad a dishual,
Na pegen reuzeudik eo c'hoaz ar bobl izel !
Rak dindan-hê neuz ken met anken a brezel !

A c'hoant e m'eum-ni c'hoaz da zistréi war hom c'hiz ?
Pa man ar Franz a bez e klask Demp ar frankiz ?
(Ar gwir frankiz léal, en galleck « Liberté ! »)
A chom da virviken *gante* dan gazel yé ! ?

Daoust a ni ve barnet do chom atao war lerc'h,
Vel gwir genaoueyen da lipad ar zac'h-kerc'h !
Vel tud goér ag abaf ; léc'h mont war an araog
Gant poelder a kalon ! da zifen hom zan krôg !

Hom zud koz koulskoude na sponte 'rag netra,
Met ken aon na deuje an envou da goeâ !
Ag he spontfomp hirie 'rag eur bagad brini (?)
A maro ve 'r goad koz barz en hom izyli ? !

A ne welit-hu ket he moc'h e nem skota
Vit kaout kistin grillet deuz an tân d'ar re-ma ?
O dêbr brao dirazoc'h eur wech veint deud er maez ?
Ag a c'hoarz-goab en kuz (!) deuz ho sempladurez.

Welit ked deuz talvoud da zerc'hel ho skolio,
Vit ma helfomp biken len skaer en ho c'harto ?
Digorit ho speret ! sellit mad en dro dêc'h !
Ag a welfot eo toul ar bilik em pep léc'h ?

Rak hirie, kenvrôiz, so dre holl néventi,
A kement 'wel eun tam hiroc'h vit beg he fri,
Zo skwiz o wel'd ar bed n'he zaa dre vitrako (!)
Ma c'holont vo disket kaeroc'h trêo er skolio.

Penn an dud a skiant zo torret gant kojo !
A neuz met an dud sempl da vont ken war ho zro :
Ne ket grass d'ho c'hojo p'eo en despet deze
He m'eump hirie en Franz kement a liberte ?...

Pep gwir dad, 'me kalz-tud, a gleffe kaout frankiz
Da zizki he vugel vel ma karo d'he c'hiz ?...
Se nê ked gwir atao ; rag tad ebêd na neuz
Ar peurz-sôd da laket he vab war an hent treuz.

An den na vo biken re gelennet er gwir,
A Gouarnamant Franz 'glee derc'hel stard he g'hir :
Moez ar Bobl neuz laret mont distak d'ar pâl-krenn !
A nikun barz en Franz n'hell mont dreïst al Lézen ! !

Piou c'hâ dreïst koulskoude ? pere 'stourm ar muia ?
N'ëo ked ar seurezet bepred ar re wassa ?
Kement rûm aneze neuz pleget d'al Lezen
N'heïnt bed tam egajet na fourgaset gant den.

Ar re dôr ar siel ! (?) an enebourien vraz
Eo ar rumou m'eump bed dirakomp a viskoaz !
An dreïtourien souret ! paotred an drapo gwenn,
Markijen, baronet, menêc'h a beleyen !!

An daou rûm-dud tenval 'deu 'lao de n'em harpa
Ag a garfe gwélet ar bobl en n'em drailla ?
So en kuz o voustra, stumet gante ho c'hlik
Vit hellout deuz dindan mouga ar Republik :

« An ayel so a dû, emeze, da wentat
« A da laket tân-gwall ëo ingal pe sort koat (?)
« Pa n'homp vit dont a benn out-hi dre votadek
« Gant rnz-fall, aour a vern ! ni hell beza barek ? »

Kerkent ar stâl n'he zaa, rôet hê an urzou
Dre holl d'ar da seurezet da chom er c'houençhou ;
D'ar re oa bed aed kwit vit douja d'al lezen
Gret d'hê dont war hœc'hiz!... Red éo mont d'ar pâl krenn !

Ag en drek pep koûent, dre an nerz kemëret !
Neuz nemet kontezet, beleyen, baronet (!)
O c'hissa ar bobl kaez ! war an dud a lezen,
Ar babouz n'ho geno ! tam envel deuz kristen !

Neuz ket pell 'oa renket kass soudardet all leïz,
Dar reï eur gentel vad d'ar chinoazet direïz :
Ma na geromp diwall vo red kaout ar chinoa
Da zont aman d'he dro da ziski demp beva (!?)

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •

IV

Liberte ! Liberte a wac'hont sôrt biskoaz !
Daoust pé sort liberte ar foelt a gleskont c'hoaz ?
An hini da beur-drëi ar bed war an tû-gin ?
Da laket adare ar bobl dindan ho glin ! ?

Liberte da vouga konsianz ar re all !
Da gass ar bed a dren, evel ma va gwech-all ?
Da vaga kassoni dibenn koss kredenno,
Na chomont ken n'ho zaa dirak ar skiancho ?

Liberte da c'hoeza brezellou niveruz !
Dont c'hoaz da viniga lac'hadegou spoutuz !
Da lakat ar vinel d'ar c'hoër a neve flamm ?
Da droha komz ar re 'zikuill ho doare kamm ?

Birviken ken ! m'en ton !... ag he c'houlont petra ?
Liberte da zerc'hel ar Gaou noazuz n'he zaa ?
Gao ket ne neuz renet pell awalc'h evel-se ?
Ag e z'eo digoulzet rei ltnz d'ar wirione !?

Liberte da zispen ar Republikanet
Zo tremen mil diôt o pêa kanfaret !
Honez d'eo ked ive 'ben neubeut a amzer,
Rak moez ar bobl 'laar d'hê beva deuz ho micher.

Ho stâl a zo bånet ! gant holl boblou ar bed
A c'houll ma labouro kement den a zêbr boed !
Rak neuz den rediet da zrastra he gorff paour
Da bourveï deze magadurez ag aour !

M'ar tigoë reuveulzi evel e maint o klask
Ne ked war goug ar bobl e riklo ken an ask :
Ebarz en hom amzer n'heb a c'houlen korden
Deuz he c'houk he unan 'rai zur al lagaden !?

V.

Gwech-all pa oaint Mistri o c'houarn hom zadou,
Goaz d'ar re a stourme tam d'ho gourc'hennou :
Barnet a vijent prest d'ar poaniou euzussa !
An disterra gir-treuz, d'an toul da zishëolia (!)...

Ag hirie pa c'houllomp lêâldet vit an holl
He yudont vel pa ve ar bed o font da goll !
Liberte 'c'houlenont da zalla bugale !
Ni c'houlen kement all da sklérjeni n'hê ?!

N'eo ked red kaout eur zae gant eur werc'hlet fentûz !
Goud ober doueô (!) beva n'eur stâd mezus !
Vit kelen ar bugel war an hent mad a fur
A c'houlen da genta hon oberou da stor ?

Ni gred holl da Zoue, a koulz ag hint ni oar
Hep c'heuill ho arvèou homp dezan ken tost kår,
Ag eun tamik tostoc'h, ma veffe zellet piz,
Pe anzao m'eump neuze eun Doue gwell iskiz !

Evit ma plij dezan ar re vir he Lezen
Ag a zalc'h an tosta da c'heuill he c'hourc'hemen,
He maïnt eur gwell flipad war lerc'h ar bobl izel ?
Pe éo faoz ar c'harto, a kleûz an Aviel.

He m'hon krôg da ober war ze eul leor bihan,
Ma lennid anez'an na golfot ked ho poan,
Lêc'h eo displeget sklaed an daolen penn-da-benn,
War Doue ag an Dud, ar Feïz a pep Kreden.

Ne zaléin ked-ta fete war gement-se,
Velkent araok kwilâd gant nerz he prouvin d'hé !
He maïnt ag he veffont ag a viskoaz 'heint bed,
Heneb Lezen Doue ! heneb Lezen ar Bed :

VI.

ARROUEZ

« Hini ar paour-kaez Khrist 'oa re zemp evit-oc'h,
Ma oa red dëoc'h krouï tréo zotoc'h pe zotoc'h,
Da yenna hom arc'hant beb taol war ar bed-man
Rak ne peud foelt doue na diaoul némét-han ! ?...

C'hwi larr e n'em garet a 'gerit den ebed ;
Tad na mam, na pried, na bugel pa peud ked (?)
Renta 'r mad vit ar fall, plega a pardoni
C'hwi zo feulz ! venjansuz ! a leun a gassoni !

Rentit-ta da Zoue ar pez so da Zoue
A da Sezar ar pez a zo dezan ive ? »
Met c'hwi ne rit met stourm ober brezel bep tro
Da beb gouarnamant dibabet gaut ar Vro.

An holl dud, emédoc'h, so ingal rak Doue,
A c'hw'i 'ra eeu dibab brao braz war hon goure !
Bêa 'peud kroajou steen evit yalc'h verr ar paour
D'ar penvidik lorc'huz re arc'hant a re aour !

Jezuz, gwisket dister, oa en tû ar bëoyen ;
C'hw'i kaer a Jugernuz ! gant an dud a voyen :
Ken aliez ma ve votadego en Franz,
C'hw'i ve deuz ho koassa o c'harpa an Noblanz.

« Na stoûi ked da c'hlîn dirak traou ven ar bed ? »
C'hw'i 'ra dirak sent koat, dizlivet, prenvedet !
« Labourit a kreskit, a leugnit an douar ! »
Ma raeffemp evel-t-oc'h, ar bed a ve war vâr !

Ag evel-se bep taol, a eneb penn-da-benn :
Nac'het ho kwir Doue ! karante vit kristen !
Rediet da hanzao 'dall mann ho kevridi (?)
Ag he moc'h er stad-se vit beva dizoursi.

Daoust pe sort deveriou a pe sort karante
Helfe grizienni en kalon bugale,
Tud souret, dizeme, gret dilaez a bep tra,
Ne rîont ked zo ken ho deveriou kenta ?

Ar Franz a c'houlen tud ? demezit-ta d'ho tro ?
C'heuillit ar gwir Lezen, ag ar zae er blôto ! ?
Kalz welloc'h yêl an traou, em pep stüm, em pep lêc'h ;
Doue nœuz ked ezom ho kwerç'htet diganêc'h ?

Oc'h unan he lerit He neuz gret mad pep tra :
Neuze n'oë'h ked krouët da chom d'ober netra ?
C'hw'i zo stumet mad-tre da zougen froez a leïz (?)
A zur pa labourfoc'h e kresko gwenn Bro-Breiz ! ?

Kalz a zoug ar zaë-ze a zo skwiz dindan-hi ;
Rak hep-hi, c'hwir 'oar mad, e c'hetter n'em zalvi ?
A gonit kerkoulz all fizianz hor bugale
Ag ho c'helen gwelloc'h war hent kaer ar vûe !

Tre yo daou sort skôliou, dishenvel em pep tra.
En eur memeuz brôad, em bec'h deuz ho goassa,
O klask gonit speret a kalon an den kaez
Na êrûo biken ar gwir ûnyaniez ?

Ar peoc'h paduz aman, ar gwir ententamant,
Na reno entresomp met dre an diskamant ;
A tre yo urz da dreï en gin penn ar bugel
Kendalc'ho kassoni 'tresomp bete mervel !

Klaskit-ta evel-t-hoimp mamen ar gwir vûe !
Ze n'harzo ket ouzoc'h da veza tud a fe :
Ar guir lezen gristen larr dont de n'em harpa
Ag e kerer Doue n'eur garout an nesa !.....

Met eun ûre ken kaer na erûo ket c'hoaz (?)
Rak e'hwi dorro kentoc'h evit plega. siwaz !
Poulzet gant tud lorc'huz (!) a oar mad evel-t-oc'h
Penaoz eur wech maro na vaer ked kalz wassoc'h (?)

Met daoust a d'ar rüm-ze da gredout da foelt sort
Ho brassa stâd a ve gwelet ar bed-man tord,
Vit yenna azetoc'h ar bern pladenêyen (?)
A goe dindan ho pao (!) ag a gred d'ho lezen.

Ar re ze, koulz a ni, 'oar mad pelêc'h e man
An dizanoudêgez, gouli braz ar bed-man !
« Ar Bastill, he meze, 'oa diskaret gant poan !
Met sotich ar bobl-kaez goeô ked ker buhan !? »

Ya ! tre vo beleyen, frêret a seurezet
O vaga dallente a vo goaderezet ;
Krignërien-all 'vel-t-oc'h o stigna ho lién,
Vel a ra kenvid louz da dapout ar c'heillen !

Rak d'ho c'heul no biken met gêwier, falz-sonjou !
Istoriou kemesket da dreï ar sperejou !
Da harz ar skianchou da zont war ar bale !
Da zizenchi bro Franz diwar ar wirione !!

Ho c'holle nerz, eur wech c'hoaz, so en devalijen,
Lêc'h-teu ho kojou fur da goeâ em poultren.
Chui zo tre vél eun ty, nerzuz he vogeroio.
Na chomo den ebars ma ve laezet disto (!?)

« Senti déuz ho komjou, laezel oc'h oberou? »
Eur seurt lavar hebken a zispen ho roujou :
Rack se larr sklaer d'an holl he m'oc'h war en hent fall !
Ag e zéo ho tever touelli ar re all !? »

AMEN

VII

Greomp faë, kenvrôiz, war ho c'hoss kojou flour,
C'haa gant oc'h oberou ken buhan gant an dour ;
Rak petra dàl prezex madelez d'ar re all
M'ar chomit oc'h unau dalc'h-mad war an hent fall ?

Ne dâl ked sorc'henni an dud a gojou mad
Ma ne glesker an tû da gaerrad d'hê ho stad ?
Pa neuz met al labour ag an ünvaniez
Da lakat vel breudeur eun deïz ar boblou kaez !

Iskignat eur c'hlavour heb klask dont d'er gwellad
Zo laket eur palast war goure eur c'harr-goat,
A maga dallente gant mantel ar vertu
Zo bodenni poignou a dizurz a peb-tu.

A benn yac'haad an den deuz he dechou aman
He renko da genta gwelet sklaer dirak-han,
Ag ar gwir sklaerijen a zo er skianchou
A naunn er burzudou n'ag er falz-kredennou.

Pa vemp sklaerijennet war hen ar Wirione,
N'hon hanvelfomp gwelloc'h an eil ag egile ;
Pa wëffomp holl a bez hom kiriek d'hom gwall-stad !
Buhan gant karante ni deui de n'em dostâd. . . .

Ogen, kenvrôiz ker, Gouarnamant Bro Franz,
Na glask met an hent-se, ker leun a esperanz !
Ag he chomfomp pelloc'h da enebi deuz se ?
A dû gant ar c'higer ! a ni ar paour-kaez-loe !?

Neuze ēo red anzao homp sôd-mad da staga !
A ne delomp beza skoazellet war netra ;
Rak ar re n'heint ked skuiz o tougen an treto (!)
A renko c'hoaz da c'heûl destum ar c'hoss tacho !!

Ar Franz éo ar c'henta deuz holl Broyou ar Bed !
O klask gwellâd doare ar boblou ûhalet !
Ag a benn ma kerzo pobl Franz yac'h a didrouz
Renko beza skubet ar gwiad-kenvid louz ?

Dirak ar Sklaerijen a losk eun nerz dispar !
An holl vasklou tenval a goeâ prest hep mar ?
Ag an n'heb a stourmo pelloc'h deuz kerz ar bed,
En kreiz ar gorventen a vezo **pruzunet** !

An Env a zalc'h a dû gant ar re n'emzikour,
Ar reuzeudik 'oe tao he yrassa enebour
« An niver 'ra lezen ! » « Moez ar bobl, moez Doue ! »
« Speret ar Bed o kerz öo he Speret ive ! »

A benn ma n'eur gavo ar Speret-se da ren
Zikour pleenâd an hent ëo dever, pep gwir den ;
Ag eur wech ma veomp holl unanet en hent mad,
Ni zanto dorn Doue o rëi demp he vennad !!

CH. ROLLAND.

Gwerliskin, 10 East 1902.

